

Inbreng Trimbos-instituut: CD IZA/AZWA

Geacht Kamerlid,

Op 1 juli spreekt u over het Integraal Zorgakkoord (IZA) en het Aanvullend Zorg- en Welzijnsakkoord (AZWA). Graag vragen wij uw aandacht voor een stevigere plek van integrale preventie voor jongeren in de verdere uitwerking van het IZA en het AZWA. Het AZWA zet terecht in op de beweging naar de voorkant: mensen eerder en beter helpen, zodat zij minder snel een medische zorgvraag krijgen. Juist bij jongeren vraagt die beweging om meer dan vroegsignalering en doorverwijzing. Het vraagt om een gezonde en veilige basis waarin jongeren opgroeien.

Middelengebruik, gamen, gokken en mentale gezondheid hangen samen

Het Trimbos-instituut is het onafhankelijke kennisinstituut voor mentale gezondheid, alcohol, tabak en drugs, en voor thema's als gamen, digitale media en gokken. Problematisch middelengebruik, gamen en gokken ontstaan zelden op zichzelf. Ze hangen vaak samen met mentale gezondheid en met achterliggende risicofactoren, zoals stress, prestatiedruk, eenzaamheid, schulden of bestaansonzekerheid thuis, onveiligheid in gezin of wijk, problemen op school, beperkte sociale steun en blootstelling aan verleiding via marketing, sociale media en online platforms. Mentale klachten kunnen de kans op risicogedrag vergroten; risicogedrag kan bestaande klachten versterken. Daarom is onze belangrijkste boodschap: behandel middelengebruik, gamen, gokken en mentale gezondheid niet als losse dossiers, maar pak ze in samenhang aan. Integraal waar het kan, gericht thematisch waar nodig, maar altijd vanuit de opgroeiomgeving van jongeren.

Voorkom dat preventie te laat begint

In beleid en praktijk ligt de nadruk vaak op personen bij wie problemen al zichtbaar zijn. Vroegsignalering en hulp blijven nodig, maar als preventie pas begint wanneer jongeren vastlopen, lopen we achter de feiten aan. Dan zijn problemen vaak opgestapeld en is zwaardere ondersteuning nodig vanuit school, gemeente, huisarts, jeugd-ggz of verslavingszorg. Effectieve preventie begint eerder: in het gezin, op school, in de wijk en online. Mensen hebben baat bij een veilige thuissituatie, een positief schoolklimaat, betekenisvolle vrijetijdsbesteding, steunende volwassenen, mentale gezondheidsvaardigheden en duidelijke grenzen rond alcohol, nicotine, drugs, gokken en digitale verleiding. Veel risicofactoren liggen buiten het zorgdomein. Het gaat ook over onderwijs, armoede, schulden, wonen, veiligheid, sport, cultuur, kansspelbeleid, online platforms en commerciële beïnvloeding. Een effectieve aanpak kan daarom niet alleen bij VWS liggen. Ook OCW, SZW, JenV, BZK/VRO en EZK hebben verantwoordelijkheid voor de omstandigheden waarin jongeren opgroeien.

Neem bewezen bouwstenen op in de aanpak

Het AZWA is niet in alle opzichten een ideaal afsprakenpakket voor preventie. Delen van het akkoord zijn gericht op kortetermijneffecten, zoals het beperken van zorgvraag, arbeidsinzet en zorgkosten. Voor structurele financiering wordt vaak gezocht naar aanpakken waarvan met enige zekerheid is te verwachten dat de investering zich op korte termijn terugverdient. Bij brede preventie, zeker voor jongeren, zijn de opbrengsten vaak pas later zichtbaar: minder uitval, minder psychische problemen, minder verslavingsproblematiek en meer kans op gezond meedoen. Laat dat geen reden zijn om preventie te versmallen. Neem ten minste de bewezen effectieve

elementen en bestaande effectieve programma's op die samen een integrale aanpak vormen. Denk aan mentaal welbevinden op school, ouderbetrokkenheid, weerbaarheid, sociale verbondenheid, middelenpreventie, gokpreventie, digitale balans, gezonde vrijetijdsbesteding en bescherming tegen schadelijke beschikbaarheid, normalisering en marketing. Deze elementen versterken elkaar wanneer ze in samenhang worden ingezet.

Borg kennisontwikkeling en landelijke ondersteuning

Het is terecht dat veel AZWA-middelen naar gemeenten en uitvoering gaan. Een verschuiving van zorg naar gezondheid vraagt immers om investeringen in interventies en ondersteuning in de directe leefomgeving. Maar lokale uitvoering kan alleen effectief zijn als zij wordt gevoed door een actuele kennisbasis en landelijke ondersteuning. We hebben vaker gezien wat er gebeurt wanneer iedere regio vooral een eigen plan maakt, zonder dat werkzame elementen, implementatiekennis en kwaliteitsbewaking centraal worden geborgd. Dan ontstaat versnippering en bestaat het risico dat interventies niet worden ingezet zoals bedoeld.

Kennisinstituten hebben hierin een onmisbare rol. Zij ontwikkelen, bundelen en actualiseren kennis over wat werkt, voor wie en onder welke voorwaarden. Zij ondersteunen professionals en beleidsmakers met scholing, tools, handreikingen en implementatiekennis, bijvoorbeeld rond Welbevinden op School. Deze kennisbasis is nooit af. De samenleving verandert voortdurend: denk aan online verleiding, kansspelreclame, prestatiedruk, nieuwe middelen en veranderend mediagebruik. Kennisontwikkeling hoeft niet per se uit het AZWA te worden gefinancierd, maar moet wel expliciet worden georganiseerd en geborgd. Anders bestaat het risico dat uitvoeringsmiddelen wel worden besteed, maar de doelen van het AZWA niet worden behaald.

Onze oproep aan de Kamer

Wij vragen u in het commissiedebat IZA/AZWA het kabinet te verzoeken om:

- integrale preventie voor jongeren expliciet te verankeren in de verdere uitwerking van IZA/AZWA, met aandacht voor middelengebruik, gamen, gokken en mentale gezondheid;
- een kabinetsbrede aanpak te organiseren voor het terugdringen van onderliggende risicofactoren;
- bewezen effectieve elementen en bestaande programma's voor een integrale aanpak op te nemen en in samenhang te laten werken;
- naast lokale uitvoering ook centrale kennisontwikkeling, actualisatie, scholing, tools, implementatieondersteuning en landelijke regie te borgen;
- kennisinstituten structureel te betrekken bij de uitwerking en uitvoering.

Wie preventie voorop wil zetten, moet investeren in een integrale aanpak en in de kennisbasis die uitvoerders helpt effectief te handelen. Als Trimbos-instituut denken we hier graag over mee. Mochten er vragen zijn naar aanleiding van onze oproep, dan zijn we vanzelfsprekend bereid om u te woord te staan.

Met vriendelijke groet,

Peter van Dijken